

MERZÛKÎ, Muhammed

(محمد المرزوقي)

Muhammed el-Merzûkî
(1916-1981)

Tunuslu şair ve yazar.

22 Eylül 1916 tarihinde Tunus'un güneyinde bulunan Douz şehri yakınlarındaki Avîne köyünde doğdu. Kuzey Afrika'nın eski kabilelerinden şiir alanında ün yapmış Merâzîk kabilesine mensup bir aileden gelmektedir. Ailesi kendisinin önderliğinde Tunus'un bağımsızlığı için mücadele etmiştir. İlk öğreniminden sonra başşehir Tunus'a giden Merzûkî Zeytûne Üniversitesi ile Haldûniyye Enstitüsü'nde eğitimini tamamladı.

9 Nisan 1938'de Fransız sömürgeciliğini protesto etmek amacıyla düzenlenen öğrenci hareketlerinden sonra hapse atıldı (Fontaine, II, 191); 1940'ta güneydeki Kibîlî köyünde üç yıl mecburi ikamete tâbi tutuldu (Muhammed Bûzîne, s. 580). Bu olaylar Merzûkî'de vatan sevgisi, güney vahalarına yönelik özlemle halk edebiyatına karşı bir tutku oluşturdu. Bu etkiler, hayatı boyunca onun ilgisini halk edebiyatı ile bedevî âdet ve geleneklerine çekti. Merzûkî 1944-1956 yılları arasında çalışmalarını gazetecilik ve radyo yayınları alanında yoğunlaştırdı. 1957'de Kültür Bakanlığı'na bağlı el-Ma'hadü'l-vatanî li'l-âsâr ve'l-fünûn'un halk edebiyatı bölümünde çalışmaya başladı. 1962 yılında aynı bölüme yönetici oldu ve hayatının sonuna kadar bu görevini sürdürdü. 14 Kasım 1981'de başşehir Tunus'ta vefat etti. Merzûkî, Hasan Hüsnî Abdülvehhâb ve Muhammed Tâhir b. Âşûr'dan sonra 1979 yılında Tunus'ta Burgiba takdir ödülünü alan üçüncü kişidir.

Eserleri. 1. *Eşî'atü'l-cemâl*. Eskilere ve yenilere göre güzellik ve sevgi hakkındaki makalelerden oluşmaktadır (Tunus 1936). 2. *Dümû' ve'avâtîf*. Gençlik şiirlerini içeren divanıdır (Tunus 1946). 3. *Cezâ'ü'l-ḥâ'ine*. Hikâyeler kitabıdır (Tunus 1947). 4. *Fî sebîli'l-ḥurriyye*. On sekiz hikâyeden oluşmaktadır (Tunus 1956). 5. *Beyne'z-zevceyn*. Hikâye koleksiyonu olup ülkedeki sosyal ve kültürel problemleri ele almaktadır (Tunus 1957). 6. *eṭ-Ṭâhir el-Ḥaddâd: Hayâtühû türâşühû* (Cîlânî b. Hâc Yahyâ ile birlikte, Tunus 1963). 7. *Beḳâyâ şebâb* (Tunus 1966). 8. *el-Edebü's-ş-a'bî fî Tûnis* (Tunus 1967). 9. *Eḥâdişü's-semer*. Hikâye üslûbuyla kaleme alınmış gece sohbetlerinden oluş-

maktadır (Tunus 1973). 10. *Dimâ'ale'l-ḥudûd* (Tunus 1975). 11. *Ḥassûne el-Leylî*. Bu adla anılan halk destanının açıklama neşridir (Tunus 1976). 12. *el-Câziyetü'l-Hilâliyye*. Bu halk hikâyesinin tekrar kaleme alınmış şeklidir (Tunus 1978). 13. *Şevretü'l-Merâzîk* (Ali el-Merzûkî ile birlikte, Tunus 1979). 14. *el-Mehdiyye ve şâ'iruhâ Temîm* (Tunus 1980). 15. *Aḥmed Mellâk: Şâ'irü'l-hikmeti ve'l-melḥame* (1980). 16. *Burḳı-biyyât min şî'ri'l-kifâh* (Tunus 1981). 17. *Mâ'a'l-bedevî fî ḥallihim ve terḥâlihim* (Tunus 1983). Merzûkî ayrıca Ebû'l-Hasan el-Husrî el-Kayrevânî'nin divanını (Cîlânî b. Hâc Yahyâ ile birlikte, Mektebetü'l-menâr, 1963; Tunus 1974), İmâdûddin el-İsfahânî'nin *Ḥarîdetü'l-kaşır* adlı eserinin Mağrib ve Endülüs'e ait kısmını (Cîlânî b. Hâc Yahyâ ve Muhammed el-Arûsî ile birlikte, I-II, Tunus 1966-1971), Ümeyye b. Ebû's-Salt'ın yaklaşık 1400 beyitlik şiirini içeren *Divânü'l-Hakîm*'ini (Tunus 1974) ve halk şairi Feytûrî Tellîş'in divanını (Tunus 1976) yayımlamıştır. Merzûkî tiyatroyla da ilgilenmiş ve sekiz tiyatro eserini sahneye koymuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ferid Ghazi, *Le roman et la nouvelle en Tunisie*, Tunus 1970, s. 54-55; S. Pantucek, *Tunesische Literaturgeschichte*, Wiesbaden 1974, s. 100-101; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, IV, 304-316; J. Fontaine, *Histoire de la littérature tunisienne par les textes*, Tunus 1988-94, I, 168-170; II, 191; a.m.f., *Regards sur la littérature tunisienne*, Tunus 1991, s. 107; Re'fet Guneymi eş-Şeyh, *Târîhu'l-'Arabi'l-ḥadîş ve'l-mu'âşır*, [baskı yeri yok] 1989, s. 386; M. Sâlih b. Ömer, *Târîhu'l-edebî't-Tûnisî: el-Edebü'l-ḥadîş ve'l-mu'âşır*, Kartâc 1990, s. 103-104; Muhammed el-Ya'lâvî, *Eştât fi'l-luḡa ve'l-edeb ve'n-naḳd*, Beyrut 1992, s. 257-261; Muhammed Bûzîne, *Meşâhîrü't-Tûnisîyyîn*, Tunus 1992, s. 579-581; Ömer b. Sâlim, *Muḥtârât li-şu'arâ'i Tûnisîyyîn*, Tunus 1992, s. 675-676; *el-'Amel*, Tunus, 11 Ocak 1982, Muhammed el-Merzûkî özel sayısı.

MUSA YILDIZ

MERZÜBÂN

(مرزبان)

İran'da

Sâsânîler döneminde valilere,

İslâmî dönemde

yüksek dereceli mahallî memurlara
verilen unvan.

Eski Farsça merz "sınır" ve pân "bekçi" kelimelerinin birleşmesiyle elde edilen isim (modern Farsça'da merzbân / merz-vân / merzebân) "sınır bekçisi, sınır kumandanı, uç beyi" gibi anlamlar taşır.

Arapça'da merzubâna dönüşmüş, ayrıca bundan merzebe (birini bir yere merzûbân olarak tayin etmek) fiili türetilmiştir.

Merzûbânın Sâsânî döneminde sınır bölgesi kumandanlarına bir unvan olarak verilmesi milâdî IV. yüzyıla rastlar. "Bet Aramaya -şehrinin- Merzûpânî" unvanı II. Şâpûr zamanından (309-379) VI. yüzyılın başlarına kadar kullanılmıştır. Nusaybin'i en az 7000 kişilik bir topluluğun başında bulunan bir merzûbân yönetiyor, 504-505 yıllarında Bizanslılar tarafından kuşatılan Âmid'i de merzûbân unvanlı bir kumandan savunuyordu. Hüsrev Enûşîrvân (531-579), idarî teşkilâtı yeniden örgütlemesi sırasında ülkeyi dört büyük eyalete bölünce merzûbânlar en yüksek dereceli askerî-sivil memurlar haline geldiler. Bunlar askerî vali konumunda idiler; ancak hükümdarın izni olmadan birbirlerine yardım edemiyorlardı. IV. Hürmüz (579-590) ve II. Hüsrev Pervîz'in (591-628) hükümdarlık dönemlerinde bu dört eyaletteki diğer yüksek rütbeli subaylara da bazan merzûbân denildiği görülmektedir.

VII. yüzyılda merzûbân unvanı dört büyük eyaletin valilerinden başka Hîre, Hecer ve el-Cezîre gibi sınır boylarındaki idarî bölgelerle Herat, Bâdgîs, Pûşeng gibi önemli şehirlerin valileri ve aynı zamanda müslümanların Sâsânî topraklarını fethi sırasında savunmaları organize eden, anlaşmaları yapan Sûr, İsfahan, Meysân, Rey, Erdebil, Kirman, Fars gibi şehirlerin mahallî liderleriyle Taberistan ispehbedleri için de kullanılmıştır. Merverrûz'un İslâm dönemindeki mahallî memurları da bu unvanı taşıyordu. 105 (723) yılında Müslim b. Saîd el-Kilâbî, Zerdüştiler'den vergi tahsil etmek için İranlı Behram Sîs'i Merv'e merzûbân olarak göndermişti. Merzûbânın özel isim olarak kullanılmasına da rastlanır. Yemen'in İran kökenli valisi Merzûbân b. Vahriz ile Taberistan Hükümdarı Merzûbân b. Rüstem bu adı taşıyanların önde gelenleridir. Şiir dilinde mecazen hükümdara, Mecûsiler'in reisi-ne ve kükremiş aslana da merzûbân denildiği görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

Esedî-i Tûsî, *Luḡat-ı Fûrs* (nşr. M. Debîr-i Siyâki), Tahran 1397/1977, s. 144; M. Hüseyin-i Tebrîzî, *Burhân-ı Kâfî* (nşr. Muhammed Muîn), Tahran 1342 ḡ., IV, 1987; Steingass, *Dictionary*, s. 1214; *Ferheng-i Fârsî*, III, 4010; Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), III, 595, 596; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlikî, *el-Mu'arreb* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Tahran 1966, s. 317; Ibn Hallikân, *Vefeyât*, III, 281; IV, 354-356; A. Christensen, *L'iran sous les sasanides*, Copenhagen 1936, bk. İn-